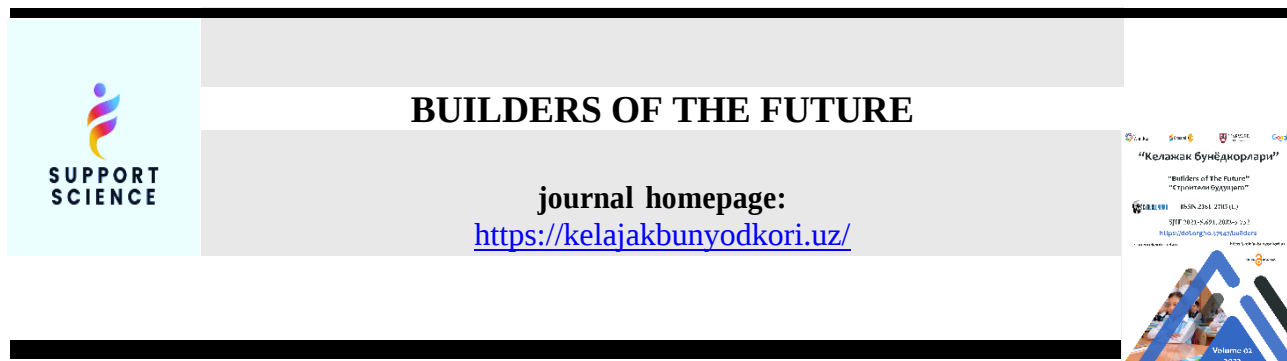

ARTICLES INVOLVING QUANTITATIVE NUMBERS IN PERSIAN LANGUAGE

Aziza Nosirjonova

2nd-year Classical Persian-English group student

Institute of Eastern Languages and Literatures

Tashkent State Institute of Oriental Studies

E-mail: azizamnosirjonova@gmail.com

Tashkent, Uzbekistan

O. Turdiyeva

Doctor of Philology

Associate Professor of "Iranian and Afghan Studies"

Tashkent State University of Oriental Studies School

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: proverb, saying, folk oral literature, aphorism, numbers, wisdom, digits.

Received: 28.04.25

Accepted: 10.05.25

Published: 14.05.25

Abstract: This article provides a classification of proverbs and sayings in the Persian language that involve numbers. It also discusses the role and meaning of numbers in the structure of proverbs.

FORS TILIDA MIQDOR SONLAR QATNASHGAN MAQOLLAR

Aziza Nosirjonova

2-kurs mumtoz fors-ingliz guruhi talabasi

Sharq xalqlari tillari va adabiyoti instituti

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

E-mail: azizamnosirjonova@gmail.com

Toshkent, O`zbekiston

O. Turdiyeva

filologiya fanlari doktori

"Eronshunoslik va afg'onshunoslik" oliy maktabi dotsenti

TDSHU

Toshkent, O`zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: maqol, matal, xalq ogʻzaki ijodi, zarbulmasal, sonlar, hikmatlar, raqam.

Annotatsiya: Ushbu maqolada fors tilidagi sonlar ishtirok etgan maqol va matallarning tasnifi berilgan. Shuningdek, unda maqollar tarkibidagi sonlarning vazifasi hamda maʼnosi ochib berilgan.

СТАТЬИ, СОДЕРЖАЩИЕ КОЛИЧЕСТВЕННЫЕ ЧИСЛА НА ПЕРСИДСКОМ ЯЗЫКЕ

Азиза Носирджонова

Студентка 2-го курса группы классического персидско-английского языка

Институт восточных языков и литературы

Ташкентский государственный университет востоковедения

E-mail: azizamnosirjonova@gmail.com

Ташкент, Узбекистан

О. Турдиева

доктор филологических наук

доцент кафедры "Ирановедения и афганистановедения"

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: пословица, поговорка, народное устное творчество, афоризм, числа, мудрость, цифры.

Аннотация: В данной статье представлена классификация пословиц и поговорок на персидском языке, содержащих числа. Также рассматривается роль и значение чисел в структуре пословиц.

Barcha narsa sondan iborat.

Pifagor

Maqol - xalqning qirq yil kuzatib, bir aytgan soʻzi. Maqolda xalqning falsafiy qarashlari, erkin fikri ixcham, loʻnda va badiiy shaklda aks etadi. Uni xalq falsafiy-badiiy tafakkurining gultoji desa boʻladi.

Maqollarda badiiylik kuchli. Jumla qurilishi va uslubiga koʻra ularni sheʼriy asar deyish mumkin.

Miqdor sonlar ishtirokidagi maqol va matallar barcha tillarning lugʻatida alohida oʻrin tutadi, chunki sonlar va raqamlar inson faoliyatining barcha sohalarida uchraydi. Ular umumxalq lugʻatiga asoslangan boʻlib, asosan xalq ogʻzaki ijodi mahsulidir. Shuningdek maqollar ham ogʻzaki va ham adabiy tilda birdek qoʻllaniladi. Maqollar xalqlarning uzoq yillik tajribasi asosida paydo boʻlgan qisqa-loʻnda, siqiq, aksariyat hollarda qofiyali iboralardan iborat boʻladi. Ular qisqa boʻlsa-da, turli hayotiy voqealar, insondagi yaxshi xulqlarni madh etadi, salbiylarini qoralaydi.

Fors tili qadimiy tillardan biri bo‘lib, bu til zamirida ko‘pgina maqol va matallar shakllangan. Maqol va matallarning nutqni jozibali bo‘lishida, qisqa so‘zlar bilan ko‘p ma’no bera olishida, undan tashqari yozma va og‘zaki adabiyotlarda tutgan o‘rni juda kattadir. Aksariyat maqol va matallar xalq donoligi va uzoq yillik tajribasining mahsuli hisoblanadi. Undan tashqari, ko‘plab maqollar buyuk shoir va adiblarning asarlaridan unib chiqqan. Bunday holatlarni barcha xalqlar adabiyotida kuzatish mumkin. Masalan: Shekspir ijodidagi “A coward dies a thousand times before his death” — “Qo‘rqoq o‘limidan avval ming marta o‘ladi”, yoki hammamizga ma’lum va mashhur bo‘lgan Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asaridagi hikmatlardan: “Oz-oz o‘rganib dono bo‘lur, qatra-qatra yig‘ilib daryo bo‘lur”. Bu hikmatli so‘zlar bugungi kunimizda kelib, shu darajada ko‘p qo‘llaniladiki, ko‘pchilik ularning mazkur asardan olinganini bilmaydi ham. Yoki, jahon adabiyotining durdona asarlaridan biri hisoblanmish “Shohnoma”da keladiki:

توانا بود هر که دانا بود

ز دانش دل پیر برنا بود

Tarjimasi:

“Bilim insonni qudratli qiladi.

Bilim bilan qarigan ko‘ngil yosharadi.”

Hozirgi kunda ilm olishga targ‘ib qilish maqsadida juda keng ishlatiluvchi bu baytning kelib chiqishi asli Firdavsiyga tegishli, eronliklar orasida maqol darajasiga ko‘tarilgan.

Xalq og‘zaki ijodining boshqa janrlari — ertak, topishmoq, lapar, marosim qo‘shiqlari, dostonlar, tez aytishlarda ham sonlar ishtirokini kuzatishimiz mumkin. Xoh mumtoz davr adabiyoti, xususan nazm, nasr bo‘lsin, xoh hozirgi zamon badiiy adabiyoti bo‘lsin, maqol va matallar ishlatililmagan birorta asarni uchratish qiyin. Yuqorida aytib o‘tilganidek, aksariyat maqollarda ezgulik va yomonlik qaramaqarshiligi tazod uslubida qo‘llanadi. Bu holat yosh avlodga pand-nasihat berishda, mehnatkashlikka targ‘ib etish, vafodorlik, do‘stlik kabi ezgu xislatlarni tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etadi. Miqdor sonlar ishtirok etgan maqollar boshqa jahon tillaridagi kabi fors tilida ham talaygina. Sonlar faqatgina hisob-kitob unsurigina bo‘lib qolmay, turfa xil qadimiy e‘tiqodlar bilan bog‘liq ramziy ma’nolarga ham egadir. Ular nafaqat matematik unsur, balki millatning etnik xususiyatlarini, milliy an‘ana va udumlarini, madaniy va mental belgilarini, uning tarixi, urf-odatlarini aks ettiruvchi vosita hisoblanadi. Insonning maishiy hayotida, umuman, inson faoliyatining barcha jabhalarida sonlar ishtirok etgan o‘rinlar juda ham ko‘p.

Buni ayniqsa fors maqollari zamirida ko‘rishimiz mumkin. Fors maqollarda eng ko‘p ishlatilgan miqdor konsepti bir, ikki, besh, sakkiz, yetti, qirq, to‘qqiz, yuz, ming raqamlaridir. Har bir miqdor son maqollarda turli xil vazifalarni bajaradi ammo, barchasi ramziy ma’noga ega deb ayta olmaymiz. Ba’zida sonlar shunchaki miqdor ko‘rsatgichi sifatida ham kelishi mumkin.

Maqollarda xalq ommasining ijtimoiy, tarixiy hayot tajribalari jonli shakllarda aks etadi. Bunda Eron xalqining dunyoqarashi, jamiyatga bo'lgan munosabati, milly an'analari, urf-odatlar, xulqi, orzu-umidlari, donoligi, mehnatkashligi, yomonlik va jaholatga nafrat his-ari mujassamlangan.

Ushbu maqola doirasida 40 dan ortiq miqdor sonlar ishtirok etgan fors maqollarini ko'rib chiqdik. Quyida maqollardagi miqdor sonlarning birdan minggacha bo'lgan misollari tasnifini beramiz.

Bir soni ishtirok etgan maqollar:

یک انار و صد بیمار

Bitta anor – yuzta bemor.

یک آهو و صد سگ

Bitta kiyikka yuzta it.

یک اولاد کم است، دو تا زیاد است

Bir bola kam, ikkita - ko'p.

(Bittasi - kam, ikkitasi ko'p)

یک بز که از جوی پرید همه ی بزها می پرند

Bir echki suvdan sakrab o'tsa, hamma echkilar sakrab o'tadilar.

یک بزگر، گله را گرگین کند

Tirraqi buzoq podani buzar

یک پیری و صد بیماری

Qarilik bitta, kasali - yuzta.

یک جا همه جا همه جا هیچ جا

Bir joy hamma joy, hamma joy hech joy.

(Daraxt bir yerda ko'karadi)

یک دست صدا ندارد

Bir qo'ldan tovush chiqmaydi.

(Qars ikki qo'ldan chiqadi)

یکی بگو یکی بشنو

Bir so‘yla, bir tingla.

یک ده آباد، به از صد شهر خراب

Bir obod qishloq yuz xarob shahardan yaxshiroqdir.

با یک گل بهار نمی شود

Bir gul bilan bahor boshlanmaydi.

یک چشم گریان و یک خندان

Ko ‘cha xandon, uy zindon.

Bir miqdor soni qatnashgan maqollar juda ko‘p bo‘lib bitta maqola doirasida ularning barchasini ko‘rib chiqish imkonsiz. Guvohi bo‘lish mumkinki, bir soni bilan ifodalangan maqollar yakkalik, yolg‘izlik va kuchsizlik ma‘nolarini va boshqa bir qancha ma‘nolarni ifodalashi mumkin.

Ikki soni ishtirok etgan maqollar:

دو شمشیر در یک غلاف نگنجد

Ikki shamshir bir g‘ilofga sig‘mas.

دو پا را در یک کفش کردن

Ikki oyoqni bir etikka solish.

یک تیر و دو نشان

Bir o ‘q bilan ikkita nishonni urmoq

چه خوش بود که بر آید ز یک کرشمه دو کار

Bir karashma bilan ikki ishni bitirish qanday yaxshi.

خدا یک زبان داده دو گوش یکی بگو دو تا بشنو

Xudo bir til, ikki quloq bergan: bir so‘zla, ikki tingla.

چوب دو سر دارد.

Yog‘ochning ikki uchi bo‘ladi.

خانه ای که دو کدبانو باشد خاک تا زانو باشد.

Ikki beka bo'lgan uyda chang tizzagacha chiqqan bo'ladi.

(Bir qozonda ikki qo'chqorning boshliq qaynamas.)

Uch soni ishtirok etgan maqollar:

سه چیز پایداری نمائد: مال بی تجارت و علم بی بحث و ملک بی سیاست.

Uch narsa sobit qolmaydi: tijoratsiz mol, munozarasiz ilm, siyosatsiz mamlakat.

طمع سه حرف است و هر سه میان تهی است.

Ta'ma so'zi uch harfdan iborat,

Har uchchala harfning ham o'rtasi teshik.

مهمان عزیز است تا سه روز

Mehmon uch kungacha aziz.

(Kunda kelgan mehmonning qadri yo'q)

یکی کم است دو تا غم است سه تا خاطر جمع است.

Bittasi kam, ikkitasi g'am, uchta xotirjamlikdir

Besh soni ishtirok etgan maqollar:

پنج انگوش برابر نیست

(پنج انگشت یکی نمی‌شود)

Besh qo'l barobar emas.

Yetti soni ishtirok etgan maqollar:

7 raqami bilan bog'liq xalq qarashlari va shu asosda yuzaga kelgan mifologik qarashlar muayyan badiiy formulalar sifatida folklorga o'tgan. Bu fikr shubhasiz, folklorning maqol janriga ham tegishli. Biroq yetti soni ishtirokidagi maqollar uchramadi. Balki mumtoz fors adabiyotining yorqin namoyandasi Sa'diy Sheroziyning "Guliston" idagi mashhur bayt maqol darajasiga chiqqan xalq ichida qo'llanadi:

پرده هفت رنگ در مگذار

تو که در خانه بوریا داری: قناعت

To'qqiz soni ishtirok etgan maqollar:

دیگ به دیگ می گوید: رویت سیاه است

آبکش به کفگیر میگوید نه سوراخ داری

Qozon qozonga aytibdi: yuzing - qora.

Cho'mich kafgirga debti: to'qqizta teshiging bor.

(Birovga kulmagin zinhor, senga ham kuluvchilar bor.)

Xulosa qilib aytganda, fors maqollarida miqdor sonlar juda sermahsul qo'llanganiga guvoh bo'lish mumkin. Bir maqola doirasida mavzuni chuqur ochib berish imkonsiz. Mazkur maqola fors maqollaridagi birlik (1,2,3,5,7,9) miqdor sonlarining ishtirokidagi misollar bilan chegaralandi. Aslida esa birliklardan tashqari, o'nliklar, yuzliklar, mingliklar ishtirokidagi maqollarni ham ko'plab uchratdik. Ular alohida tadqiqotlarning manbai bo'lishi mumkin. So'zlovchining niyatiga qarab, maqollardagi miqdor sonlar ma'lumot yetkazish va hissiy ta'sirga erishish uchun qo'llaniladi. Ayniqsa, "یک" miqdor sonli maqollar juda ko'p, ular turli ma'nolarda tarjima qilinadi, zidlashtirish, tenglik, birlik va boshqa shu kabi ma'nolarni beradi.

Miqdor sonlar ishtirokidagi maqollarni o'rganish talabalar uchun "Sonlar" mavzusini o'tganda hamda klassik adabiyot namunalarini o'rganishda katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Sodiqov Q. O'zbek mumtoz adabiyoti. Akademnashr. Toshkent 2022.
2. Abdusamatov Ming bir forscha maqol va matallar. Toshkent 2006.
3. Жўраев М., Расулова З. Миф, маросим ва эртак. Тошкент 2014.
4. <https://ganjoor.net/saadi/golestan/gbab2/sh46>